

РОЛЬ ФРАНЦІЇ І ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ ШКІЛЬНІЙ ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Стаття присвячена дослідженню ролі Франції та французької мови в сучасному процесі розвитку іншомовної освіти в школах європейських країн. Автор аналізує вплив Франкофонії на формування сучасної шкільної білінгвальної освіти в країнах Ради Європи, визначає основні тенденції сучасної мовної політики Франції.

Актуальність і постановка проблеми. Одним із найважливіших атрибутів культури є мова, існування якої забезпечує її розвиток та процвітання. Європейські мови виконують функцію основної складової частини європейського культурного простору. Сьогодні Європа в своїй культурно-мовній політиці виходить із позиції мультилінгвізму, яка спрямована на розвиток усіх великих і малих мов, що однаково повинні підтримуватись із боку суспільства. Але процвітання сучасних мов неможливе без сприяння держав. З такої точки зору особливо важливим завданням є розглянути політику Франції, зорієнтовану на укріплення французької мови в Європі та її вплив на загальноєвропейський лінгвокультурний процес та систему шкільної іншомовної освіти в країнах Ради Європи. Зрозуміло, що французька мова й надалі залишається мовою міжнародного спілкування і другою мовою за важливістю використання після англійської мови. У ЄС французька мова є однією з робочих мов, мовою політичного спілкування і переговорів, займає важливе місце в галузі права завдяки глибоким історичним кореням французького права. В Європейському парламенті французька мова залишилась першою робочою мовою і це сьогодні єдина галузь, де вона домінує. З 1995 року 55% документів Єврокомісії мали першу редакцію англійською мовою і 33% французькою [2]. Важлива роль французької мови в Європі визначається таким параметром, як її проникнення в інші сучасні європейські мови через запозичення французької лексики в англійську, німецьку, фламандську, італійську, іспанську, російську мови тощо. Такий вплив французької мови на сучасні європейські мови пояснюється тим, що протягом багатьох століть Франція відігравала неабияку роль у політичному, культурному, літературному, суспільному житті Європи.

В останні десятиріччя Франція продовжує брати участь у загальноєвропейській мовній політиці, й переслідуючи при цьому декілька цілей. Перш за все, метою європейської лінгвістичної політики французької держави є збереження й закріплення багатомовності в регіоні. Тому Франція пропонує перебудувати систему освіти й навчання іноземних мов таким чином, щоб кожний європеець володів трьома мовами: своєю рідною і двома іноземними, і вона готова організувати тримовне навчання у своїх школах [2; 74]. Крім цього, вона переслідує ще одну ціль – зміцнення французької мови як мови крос-культурного спілкування поряд з англійською; французька мовна політика спрямована на те, щоб звернути увагу громадськості на культурно-мовну спадщину Європи. Також для Франції Європа є першим колом франкофонії й на європейському просторі реалізується багато франкофонних програм. При цьому також важливим є зміцнення французької мови як мови політичних контактів і законодавства на території Європи. Виходячи з попередньо згаданих цілей французької мовної політики в Європі, стає зрозумілим той факт, що Франція робить акценти на розповсюдженні мови на різних рівнях – міжособистісному та міждержавному. Така позиція є добре виваженою, бо для успішного розвитку мова повинна функціонувати і застосовуватись в усіх сферах суспільного життя.

Ось чому важливо ознайомитись детальніше з французьким досвідом організації навчання іноземних мов не тільки у школах, але також виявити її роль в популяризації французької мови в інших країнах Європи і світу.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є визначити роль і місце французької мови в сучасному суспільному розвитку та окреслити її місце в освітньому

просторі Європи, а також проаналізувати вплив Франції і французької мови на сучасний розвиток шкільної іншомовної освіти в країнах Ради Європи і, звичайно, в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблемами іншомовної освіти школярів займаються такі вчені-педагоги, як О.Ю. Кузнецова, О.О. Першукова, Р.Ю. Мартинова, В.Т. Редько, а також методисти-практики О. Коваленко, А. Басіна, О. Карп'юк та інші. У їхніх роботах висвітлено психолого-педагогічні, лінгво-психологічні та методологічні основи побудови процесу шкільного навчання іноземних мов, а також досліджено вплив Європейських рекомендацій із мовної освіти на реформування процесу вивчення іноземних мов в Україні, проаналізовано підходи до вивчення сучасних мов в країнах Ради Європи та в Україні.

Однак на сьогодні в Україні досвід шкільної іншомовної освіти у розвинених країнах Європи, зокрема у Франції, залишається ще не вивченим. Цікавою є робота Л. Шаповалової про місце України і Франції в Болонському процесі в аспекті мовної політики, а також аналіз реформ вищої освіти Франції, проведений Н. Журавською. Особливої уваги заслуговують дослідження сучасних російських вчених-педагогів і лінгвістів про сучасне становище французької мови в Європі і світі (В.Г. Гак, Л. Долло, О.А. Смирнова, О.М. Козаченко). У монографії І. Больман "Мовні війни в Європі", перекладеній з французької мови (2007), аналізується сучасна ситуація регіональних та мов меншин у Франції та в багатьох інших країнах.

Виклад основного матеріалу. Політика французького уряду по відношенню до мови є складовою частиною державної культурно-освітньої програми, спрямованої на розповсюдження французьких культурних цінностей, зміцнення ролі французької мови в європейському просторі та підтримка її ідентичності. Однак для Франції важливою є проблема регіональних мов, так як на її території розповсюджені і вважаються рідними для місцевого населення сім мов та діалектів: баскська, бретонська, фламандська, ельзаська (німецька), каталонська, корсиканська (італійська), окситанська [1]. Протягом кількох століть регіональні мови переживали дискримінацію, а державна політика була направлена на їх повне знищення. Ситуація докорінно змінилась після другої світової війни, коли у 1951 році було прийнято закон Дексона, за яким допускалося факультативне викладання регіональних мов. Сьогодні лінгвістична політика Франції направлена на повагу до її мовного розмаїття.

Не дивлячись на те, що політика французької держави збігається із загальноєвропейською мовною політикою, Франція досі не ратифікувала Хартію регіональних та меншинних мов [5]. У країні є прибічники і противники Хартії: перші наполягають на ратифікації Хартії з метою захисту багатой культурної спадщини країни й поваги до права вибору мови повсякденного спілкування, інші наводять аргументи на користь захисту національної єдності і єдиної державної французької мови.

На сьогодні Франція вважається багатонаціональною державою і її населення складається з 85,6% французів і 14,4% етнічних меншин, що дає змогу вважати населення не зовсім однорідним на противагу сусідній Німеччині. У Франції досить популярною є двомовна або білінгвальна освіта. Відродження регіональних мов несе в собі проблему їх викладання, тому що нові регіональні мови являють собою синтез більш-менш близьких діалектів, якими говорять на невеликих територіях [7].

Франція також намагається впливати на мовну ситуацію в усій Європі через таку організацію як Франкофонія – асоціація п'ятдесяти франкомовних держав, основною метою якої є пропаганда й розповсюдження французької культури й мови в освіті. До цієї організації, крім Франції, входять такі європейські країни: Бельгія, Болгарія, Люксембург, Молдавія, Монако, Румунія, Швейцарія. Також велике число інших європейських держав є асоційованими членами та спостерігачами Франкофонії [11]. Європейські держави, у яких французька мова є рідною, відносяться до першого кола Франкофонії; до другого кола входять не франкофонні країни, у яких французька мова залишилась через політичні та історичні обставини важливою мовою міжнародного спілкування. Таким чином,

Європа входить до першого і другого кола Франкофонії. Мовна політика Франції реалізується через розповсюдження в цих країнах у системі іншомовної освіти аудіовізуальних матеріалів, книг, досліджень, виховних засобів. У країнах другого кола Франкофонії – Румунії, Болгарії, Молдавії впроваджуються різні франкофонні програми та інституції.

У Румунії французька мова дуже популярна, однак наразі вона піддається широкій конкуренції з боку англійської мови. Франція й Румунія розвивають зараз тісне співробітництво в освітній галузі. На території Румунії діє французький інститут у Бухаресті, три французьких культурних центри, 55 двомовних ліцеїв.

У Болгарії нараховується понад 300 тис. франкофонів. Французька мова найбільш розповсюджена для вивчення в середніх школах (40% учнів). Хоча Болгарія співробітничала з багатьма франкофонними країнами Європи, її участь в Франкофонії не досить ефективна.

Молдавія, будучи членом Франкофонії, переживає значні труднощі з розповсюдженням французької мови переважно через те, що 30% населення є російськомовним, а решта населення, в основному, пов'язує свою іншомовну освіту з англійською мовою. Крім країн другого кола Франкофонії, французька мова вивчається у таких країнах Східної Європи як Албанія, Македонія, Польща, Чехія, Литва, Словенія, Словаччина.

Європа для Франції – це ще й простір для діяльності французьких інститутів культурних зв'язків, до яких відносяться як державні органи, так і приватні структури.

На чолі системи стоїть Міністерство закордонних справ Франції, метою якого є розширення культурного, науково-освітнього співробітництва Франції із зацікавленими країнами. У Європі Франція має широкую мережу закладів дослідницького, освітнього, інформаційного характеру, що зміцнюють імідж Франції в європейському освітньому й мовному просторі. До цієї мережі входять:

- 53 французьких інститути, а також Французька Академія в Римі, французька школа Археології в Афінах, Каса Веласкес у Мадриді. Деякі інститути, як наприклад, Дім Декарта в Амстердамі та Дім Франції в Оксфорді мають досить високу репутацію;

- 104 культурних центри, що пропонують відкриту освіту, і в яких вивчають французьку мову 142 тис. чоловік;

- 174 французьких або змішаних ліцеїв, коледжів початкової, середньої і технічної освіти з 100 тис. студентів, дві третіх із яких є іноземцями і вивчають мову та культуру Франції;

- 187 французьких шкіл для французів та їхніх родин, що покинули країну.

Найважливішою організацією в цій мережі можна вважати Альянс Франсез або французький Альянс, метою якого є підтримка й розповсюдження французької мови як ключа великої цивілізації. Представники цієї організації успішно працюють нині в Україні.

Міністерство зовнішніх відносин Франції, французький Альянс останніми десятиріччями успішно співпрацюють із Росією, реалізуючи програми навчання школярів поглибленого курсу французької мови, а також стимулюючи розвиток шкіл із поглибленим вивченням французької мови. Піонером у цьому напрямку є гімназія №171 м. Санкт-Петербурга, де створено відділ білінгвального навчання. У процесі створення таких програм в російських школах, іноземна мова (французька) є не тільки предметом вивчення, але й засобом пізнання. Для реалізації такої мети низка предметів нелінгвістичної підготовки читається французькою мовою, тобто в таких умовах реалізується модель, у якій відбувається процес досягнення функціональної двомовності в умовах, де це не формується природним шляхом.

Створення двомовних програм відбувається в старших класах середньої школи й розраховано на 3-4 роки. Для вивчення предметів нелінгвістичного циклу французькою мовою вибираються предмети з програми відповідного класу. При цьому вчитель повинен

володіти не лише знаннями в певній галузі, мати відповідний диплом про освіту, але й вільно володіти французькою мовою. Не можна також відмовлятися в цьому випадку й від допомоги викладачів-носіїв мови у викладанні немовних дисциплін.

Однак у процесі реалізації таких програм у російських школах виникає багато проблем, пов'язаних з наявністю навчальних програм, кількістю годин на предмет і кількістю предметів, що викладаються французькою мовою. Певну складність також має підбір навчального матеріалу іноземною мовою. Вирішення цієї проблеми можна реалізувати через використання французьких підручників; якщо у вчителя немає французького партнера, то можна використовувати відповідні сайти в Інтернеті, так як багато видавництв розміщують електронні версії підручників на своїх сайтах. Також можна використати матеріали французьких видавництв, що друкують літературу для школярів різного віку [4].

У роботі двомовної програми потрібно виходити з того, що в учнів середньої школи до моменту початку навчання повинен бути високий рівень володіння іноземною мовою (на рівні B2). Після проходження курсу з певного предмета складається іспит, який приймають два викладачі: вчитель цього предмета і вчитель французької мови. На таких іспитах, як правило, присутні представники французької сторони-партнера. А після успішного складання іспитів з мови учень отримує документ Міністерства освіти Франції, що дає право його власнику вступати до вищих навчальних закладів Франції без складання відповідного іспиту з французької мови.

Такий досвід роботи в білінгвальних програмах французькі інституції практикують у багатьох європейських країнах. При цьому вони використовують різноманітні форми роботи з учнями, що проявляються в різних країнах по-різному. Різними за формою є також документи, що видаються учням після закінчення програми навчання. Однак спільними для всіх форм білінгвального навчання в різних країнах є положення, що були затверджені на нараді з білінгвальної франкофонної освіти в Празі в 2005 році і якими потрібно керуватись у процесі створення двомовних франко-російських секцій:

- двомовні секції (програми) мають входити в структуру загальноосвітніх закладів, що підпорядковуються місцевим органам влади;

- програми предметів, що вивчаються французькою мовою, мають бути національними, іноді інтегрованими;

- вчителі французької мови і вчителі немовних дисциплін, що викладаються французькою мовою, є представниками своєї країни, хоча в деяких випадках тут можуть працювати й носії мови;

- документи, що видаються після закінчення середньої школи є національними, навіть якщо низка предметів мовної й немовної підготовки є предметом спільної угоди.

Ці положення організації білінгвального франкофонного навчання мають місце в роботі зі школярами інших країн Ради Європи, включаючи Україну. Перші проекти спільних програм уже започатковані в гімназіях Києва, Харкова й Донецька.

Отже, розглядаючи тенденції організації білінгвального навчання в Росії, потрібно зауважити, що Франція і франкофонні організації роблять все можливе, щоб укріпити позиції французької мови в освітньому просторі постсоціалістичних країн.

Розглянемо ще одну тенденцію розвитку французької мови сьогодні, пов'язану з розповсюдженням її на європейські політичні інституції. Поряд із посиленням впливу французької мови Франція має за мету боротися з монополією англійської мови. До 1973 року французька мова була домінуючою в інституціях Європейського Союзу. Після входження сюди Об'єднаного Королівства Великої Британії й Північної Ірландії англійська мова отримала статус спільної мови. Однак до 1990 року французька мова зуміла зміцнити свій статус, так як інституції ЄС розміщувались у франкофонних містах – Брюсселі, Страсбурзі, Люксембурзі. Перший удар Франкофонії завдало приєднання до ЄС таких країн як Австрія, Фінляндія, Швеція. У Європейській Комісії роль і вплив французької мови став поступово ослаблюватися, починаючи з 1997 року. Єдиною

інституцією, де французька мова залишилась першою робочою та адміністративною домінуючою мовою залишається Європейський парламент.

Велике значення для зміцнення французької мови мають освітні програми, пов'язані з підготовкою чиновників, перекладачів, експертів зі знанням французької мови для роботи в європейських інституціях.

Особливої уваги заслуговує також мовна політика держав, де проживає багато франкомовного населення, як, наприклад, у Бельгії, де 5 млн. людей розмовляють французькою. Ця мова разом із фламандською та німецькою представлена в бельгійському парламенті й до складу уряду входить певна кількість міністрів-франкофонів.

У Люксембурзі французька мова є однією з державних мов, мовою парламентських дебатів, адміністративною мовою й мовою переговорів. Громадяни герцогства цією мовою здобувають освіту.

У Швейцарії 18% населення вважаються франкофонами. Ця мова є офіційною в чотирьох швейцарських кантонах, а в ще трьох кантонах французька мова виступає поруч з німецькою. Французька мова – це одна із чотирьох державних мов Швейцарії поруч з німецькою, італійською й ретороманською. Французька мова присутня на британських Нормандських островах, що знаходяться в протоці Ла-Манш. Вона зберегла свій статус мови сім'ї, фольклору і традицій на острові Джерсі.

Князівство Монако має також франкофонне населення: з 25 тис. населення 13,5 тис. вважаються підданими Франції. Згідно з Конституцією Монако 1911 року, ця держава знаходиться під протекторатом Франції. У Монако, як і у Франції, використання французької мови не лімітовано ні в територіальному, ні в соціальному відношенні. Французька мова – національна і єдина державна мова цієї країни. Ця мова є офіційною, діловою і мовою повсякденного спілкування.

В Андоррі державною мовою є каталонська, однак французька мова, поряд з італійською, має офіційний статус. Тут проживає 10 тис. французів і ця мікродержава знаходиться під спільним протекторатом Франції та Іспанії. Французькою мовою тут ведеться викладання в школі, транслюється радіо й телебачення.

І нарешті, французька мова має особливий статус в Аості – одній з 20 автономних областей Італії. Поряд з італійською мовою вона використовується в повсякденному спілкуванні.

Таким чином, французька мова в багатьох європейських країнах використовується не тільки як засіб спілкування населення, але й відіграє важливу роль у політичній і освітній сфері Європи сьогодні.

І, насамкінець, розглянемо в нашому дослідженні роль і місце французької мови у внутрішньому житті країни, а також вплив мовної політики на формування шкільної іншомовної освіти в сучасній Франції. Важливою складовою мовної політики Франції є ухвалення 5 листопада 1992 року Радою Європи Європейської Хартії регіональних або меншинних мов. Ця подія викликала широке обговорення у країні й деякі французькі критики у задекларованому в Хартії особливому захисті регіональних або меншинних мов убачають загрозу для спільного культурного надбання та розвивання національної ідентичності. Ця проблема досліджується в монографії Івон Больман "Мовні війни в Європі". Дослідниця розглядає Хартію як засіб зробити Європу регіонів етнічного характеру і як таку, що розпалює етністську пропаганду й загрожує єдності Франції. Спираючись на широку документацію, Больман досліджує походження Хартії, аналізує маловідомі факти з мовної політики Німеччини і Франції [5;7]. У цьому питанні цікавою виявилася точка зору прем'єр міністра Ліонеля Жоспена (Lionel Jospin) (1989), який стверджував, що виховання, яке дає національна освіта, може передбачати вивчення регіональних мов та культур, і цю теорію він підтвердив у поданому до парламенту законопроекті "Про посилення в суспільстві ролі мов і культур Франції" [5;17].

У статті 1 цього документа прямо сказано, що держава визнала на своїй території право на мовні та культурні відмінності за спільнотами індивідів і громад, які послуговуються мовою, відмінною від французької – державної мови Республіки і що це право непорушне й природне.

Проблемами використання мов переймалися дослідники з оточення Франсуа Мітерана – французького президента (1981–1995). Зокрема, ельзаський поборник автономії Фердінанд Мошанрос (Ferdinand Moschenross) наголошував на важливості викладання рідної або регіональної мови, починаючи з початкової школи. Він вважав, що материнська школа – особливо важливий етап і маленькі ельзасці та лотаринжці мають бути навченими, починаючи з молодшого шкільного віку. Інший фахівець із мовної політики Бернард Пуанант (Bernard Poignant), пізніше член Європарламенту, в 2000 році опублікував працю "Мови Франції: наважуйся, Європо", у якій сформулював типи суб'єктів – підданих держави щодо вивчення різних мов, куди включив також учнів, чий сім'ї хочуть, щоб ті вивчали рідну або регіональну мову і французьку як державну мову.

З цієї точки зору, особливої уваги заслуговує дослідження й аналіз основних етапів сучасного мовного законодавства Франції, починаючи від закону Дексона (1951) про вивчення (викладання) мов і місцевих діалектів. Стаття 2 цього закону констатує, що ректорам будуть направлені педагогічні рекомендації, щоб дозволити викладачам у початкових і материнських школах звертатись всякий раз до місцевих діалектів із користю для свого викладання, особливо для вивчення французької мови [5; 261]. У статтях 5 і 6 констатується, що в педагогічних школах та інститутах, в ліцеях, коледжах заняття і стажування будуть направлені не тільки на вивчення самої мови, але й фольклору, літератури й місцевої народної творчості.

Пізніше (1975 рік) закон Ба-Лоріоля "Про вживання французької мови" приписував, щоб реклама і технічний опис товарів складалися французькою мовою або супроводжувалися перекладом на французьку мову, трудові угоди, інформація для працівників повинна даватися рідною мовою, але з обов'язковим перекладом на французьку. Як бачимо, цей закон вніс певні зміни до закону Дексона. Проте кардинальні зміни були узаконені 25 червня 1992 р. Французька мова була офіційно оголошена мовою Франції і в Конституцію внесено запис: "Мова Республіки – французька (стаття 2). Меншинні мови – мови етнічних меншин і значних груп мігрантів (всього 25) розглядаються як національне надбання. Франція проголошувалась полікультурною країною, але з однією національною мовою.

Пізніше 4 серпня 1994 року було прийнято закон Тубона "Про застосування французької мови". У статті 1 закону стверджувалось, що в силу Конституції мовою Республіки є французька мова – фундаментальний елемент правосуб'єктності й надбання Франції. Вона є мовою освіти, праці, торгівлі та публічних послуг. Вона – привілейований засіб зв'язку між державами франкомовної спільноти. Цікавою для нас виявилась і стаття 11, у якій стверджувалося, що мова освіти, іспитів, конкурсів, а також дисертацій і доповідей державних і приватних закладів – французька, за винятками, виправданими необхідністю викладання іноземних або регіональних мов і культур, або коли викладачі – іноземні запрошені або залучені професори. Особливої уваги заслуговує пункт II статті 11 про те, що знання французької мови і знання двох мов складають частину фундаментальних цілей в освіті [5; 266]. Вища мовна інстанція у Франції – Вища рада французької мови. Практичну діяльність здійснює Генеральна делегація з французької мови.

Висновки. Підводячи підсумки дослідження ролі Франції і французької мови в сучасній іншомовній освіті європейських країн, проаналізувавши основні напрями мовної політики цієї країни, можна стверджувати:

- з початком III тисячоліття орієнтація лінгвістичної політики Франції змінилася;

- французька мова на сьогодні не розглядається як засіб впровадження своєї культури й витіснення інших, а трактується як засіб обміну культурними і освітніми цінностями;
- іншомовна освіта в школах Франції будується на політиці мовного плюралізму, а французька мова розглядається як засіб об'єднання історично пов'язаних культур;
- вагомим засобом впливу на мовну політику Європи є організація Франкофонія, яка разом із Французьким Альянсом формує систему вивчення французької мови в країнах Ради Європи;
- французька мова відіграє важливу роль у формуванні системи білінгвального навчання особливо в країнах Східної Європи та франкофонних державах;
- державна та освітня політика Франції побудована таким чином, що на сьогодні французька мова не втрачає, а, навпаки, зміцнює свій вплив у країнах Ради Європи.

Література:

1. Бородина М. А. Диалекты или региональные языки? (К проблеме языковой ситуации в современной Франции) // Вопросы языкознания. – 1982. – №5.
2. Гак В.Г. Французский язык в современном мире // Иностранные языки в школе. – 2002. – №2. – С. 73-78.
3. Долло Л. Франция в современном мире. – М.: Интердиалект, 1995. – С. 31-32.
4. Козаренко О.М. О новых тенденциях в развитии школ с углубленным изучением французского языка // Иностранные языки в школе. – 2008. – №7. – С.106-111.
5. Івон Больман. Мовні війни в Європі. Європейська хартія регіональних та меншинних мов (переклад з французької С. Гринцевич). «К.І.С.». – Київ, 2007. – 275 с.
6. Смирнова О.А. Роль Франции и французского языка в современном лингвокультурном процессе объединенной Европы // Иностранные языки в школе. – 2007 – №2. – С. 102-109.
7. Франция сегодня. Сборник статей / Под ред. О.А. Колобова. – Н. Новгород: ФМО ННГУ: Типография НКИ, 2006. – С. 35-37.
8. Шаповалова Людмила. Україна і Франція в Болонському процесі // Шлях освіти. – 2008. – №2. – С. 24-29.
9. Bernard Poignant. Langues de France; osez l'Europe, Indigène éditions, 2000.
10. Bernard Pochie. Les Langues minoritaires en Europe, Presses Universitaires de Grenoble, 2000.
11. Organisation internationale de la Francophonie: Etats et gouvernements membres // Organisation internationale de la Francophonie // <http://www.Francofonie.org/members/etats/>

Статья посвящена исследованию роли Франции и французского языка в современном процессе развития иноязычного образования в школах европейских стран. Автор анализирует влияние Франкофонии на формирование современного школьного билингвального образования в странах Совета Европы, определяет главные тенденции современной языковой политики Франции.

The article deals with the analysis of role and place of France and French language in modern process of school foreign language education development in European countries. The author focuses on Francophonie influence in modern school bilingual education formation in the states of Council of Europe, and also determines the main tendencies in modern language policy of France.